

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Осауленка Андрія Олександровича на дисертацію Соломонюка Олександра Ярославовича на тему: «Судова правотворчість: загальнотеоретичне дослідження», подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Технологічний прогрес, діджиталізація, розвиток штучного інтелекту та інші сучасні інновації (технологія блокчейну, чат-боти), економічні зміни та інші глобальні процеси сучасного світу, які, зокрема, впливають на судову систему, створюють потребу в новому концептуальному розумінні природи судової правотворчості. Розвиток і зміни в діяльності судів та їхніх функцій актуалізують необхідність загальнотеоретичного дослідження концепції судової правотворчості.

Окрім того, європейський вектор розвитку України, отримання статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), зумовили необхідність інтеграції в європейське законодавство з одночасною адаптацією вітчизняного законодавства до стандартів і норм ЄС. Це створює додаткову актуальність для дослідження та вдосконалення судової правотворчості у відповідності до європейських стандартів, а також урахування застосування судової правотворчості провідними країнами світу.

Тема дисертаційного дослідження характеризується науковою новизною у зв'язку з відсутністю у вітчизняній юридичній науці комплексного наукового дослідження судової правотворчості. Актуальність обраної теми дослідження підсилена не лише сучасними викликами, які вимагають нового погляду на феномен судової правотворчості, але й глибокими теоретичними та практичними аспектами, які потребують комплексного дослідження та аналізу.

Враховуючи вищезазначене, дисертація Соломонюка Олександра Ярославовича на тему: «Судова правотворчість: загальнотеоретичне

дослідження» є актуальною та своєчасною, спрямована на вирішення низки теоретичних і практичних проблем у зазначеній сфері правової реальності.

Оцінка наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача. Науковий рівень дисертаційного дослідження та публікацій О.Я. Соломонюка відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 – Право.

Наукова праця виконана в Національній академії внутрішніх справ з урахуванням ключових положень Постанови Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр. у частині п. п. 1–5 підрозділу 1.1. «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», п. 6 підрозділу 1.2. «Удосконалення національної правової системи та її адаптації до європейського права»; Плану основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік (Наказ МВС України від 28 грудня 2020 р. № 920); відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 р. № 28/1); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 р. (протокол № 23).

Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладено у 22 наукових публікаціях за темою наукового пошуку, з яких шість статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, одна стаття – в міжнародному науково-періодичному виданні Республіки Польщі, 15 тез доповідей і повідомлень на наукових заходах різних рівнів.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним науково-теоретичним дослідженням, у якому проаналізовано генезис, етапи становлення та еволюцію судової правотворчості. Визначено (встановлено) особливості судової правотворчості, її зміст, обґрунтовано низку теоретичних положень і висновків стосовно судової правотворчості та перспектив її розвитку з урахуванням сучасних світових тенденцій та євроінтеграційних процесів з метою вдосконалення правового регулювання в цій сфері та підвищення її ефективності.

Зокрема в рецензованому дисертаційному дослідженні вперше: висвітлено структурно-функціональні аспекти юридичної природи судової правотворчості; виділено та досліджено інноваційні технології судової правотворчості у зарубіжних (провідних) країнах світу; наведено аргументи з метою обґрунтування необхідності утвердження судової правотворчості в Україні. Виокремлено історико-правові етапи становлення судової правотворчості, що в результаті вдосконалило систему наукових знань щодо походження судової правотворчості, а також удосконалено методологію дослідження судової правотворчості; заявлено авторське визначення судової правотворчості. У дисертаційній роботі значно розширено та поглиблено кілька ключових аспектів судової правотворчості. Наприклад, здійснено систематизацію історіографії проблематики судової правотворчості, а також сформовано наукове розуміння основних концепцій, що визначають її змістово-правову сутність. Додатково проаналізовано практичні аспекти впровадження цих концепцій у сучасну судову практику та досліджено їх вплив на розвиток правових норм і судових рішень; проведено детальне дослідження актів судової правотворчості, а також аргументовано позицію про те, що в англо-американських правових системах, на відміну від романо-германських, немає чіткого розрізнення між правотворчою та

правоінтерпретаційною діяльністю судових органів. У результаті дослідження сформульовані нові положення, що мають вагомий вплив на розвиток загальнотеоретичного правознавства та практичну реалізацію в юридичній діяльності. Також у межах дослідження враховано новітні досягнення правової науки, проаналізовано актуальні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених. Результатом є сформульовані нові наукові положення, які спрямовані на вдосконалення законодавства у сфері судоустрою та забезпечення ефективного судового захисту. Аналіз наукових публікацій автора та змісту дисертації засвідчують належний рівень обізнаності здобувача в базовій проблематиці обраної теми; аргументованість підходів до визначення мети, завдань, об'єкта, предмета, структури та методів дослідження. Положення, висновки та пропозиції, представлені в дисертації, визначаються високим рівнем їх обґрунтованості та системності викладення, що свідчить про високий рівень підготовки автора та значні здобутки в самостійному науковому пошуку. Як позитивний момент доречно також відзначити, що здобувач опублікував значну кількість праць, що містять основні наукові результати дисертації, а його висновки багато в чому базуються на власних статтях і тезах виступів на конференціях.

Отже, результати дослідження О.Я. Соломонюка, що винесені на захист є обґрунтованими та відзначаються належним ступенем наукової новизни і практичної значущості.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. У роботі було визначено основну ціль, яка полягає в дослідженні та аналізі судової правотворчості, судової практики, міжнародного й зарубіжного досвіду, а також узагальненні теоретичних праць українських і зарубіжних учених з метою загальнотеоретичного дослідження судової правотворчості.

Для досягнення поставленої мети в дисертації слушно окреслено низку завдань, як-от: розкрити основні історико-правові етапи становлення та функціонування судової правотворчості й дослідити вплив політичних,

соціальних, економічних та інших чинників на формування судової правотворчості в різні періоди її генезису; проаналізувати стан наукової розробки і систематизувати історіографію дослідження проблематики судової правотворчості; визначити й обґрунтувати методологію теоретико-правового дослідження судової правотворчості; розкрити змістово-правову сутність судової правотворчості, вдосконалити підхід до визначення її поняття, ознак і видів; здійснити структурно-функціональну характеристику судової правотворчості; розкрити особливості судових правотворчих актів в якості елемента судової правотворчості; дослідити судову правотворчість у правових системах англо-американської правової сім'ї; з'ясувати особливості судової правотворчості у правових системах романо-германської правової сім'ї з визначенням механізму її застосування; охарактеризувати наявні та можливі проблеми і перспективи розвитку судової правотворчості в Україні.

Усі поставлені в дисертації завдання виконані на належному рівні, а здобувач опанував кваліфікаційні компетенції, необхідні для ступеня доктора філософії. Відповідно до поставлених мети і завдань дисертації методологічним підґрунтям дослідження стали: філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, формально-юридичний, логіко-нормативний, логіко-семантичний, історико-правовий, компаративістський та інші способи, прийоми дослідження, що дало змогу надати загальнотеоретичну характеристику судової правотворчості в Україні та сучасних правових системах, окреслити особливості правотворчих актів як елемента судової правотворчості.

Нормативну основу дисертації склали наукові розвідки фахівців у галузі філософії, загальної теорії права, теорії управління та правоохоронної діяльності, соціальних і гуманітарних наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на принципах і нормах Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що визначають правові засади діяльності суду, а також на міжнародно-правових актах і

законодавстві окремих зарубіжних країн, досвід розвитку судової правотворчості яких може бути використано в Україні.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, висновки, рекомендації та пропозиції впроваджено та може бути використано в:

– судовій діяльності – для розроблення імплементаційних стратегій Верховного Суду, що спрямовані на поліпшення процесу прийняття судових рішень, оптимізацію судової діяльності, вдосконалення підходів до розгляду справ (акт впровадження Верховного Суду від 1 травня 2024 р.);

– науковій діяльності – в ході підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнень, аналітичних матеріалів, а також обґрунтування пропозицій для внесення змін до вітчизняного законодавства (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 травня 2024 р. № 60-нд);

– освітньому процесі – під час забезпечення викладання таких навчальних дисциплін, як «Теорія держави та права», «Юридична деонтологія», «Правознавство», «Нормотворча діяльність» та інші (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 травня 2024 р. № 59-оп).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація О.Я. Соломонюка викладена державною мовою та має чітку структуру, що відповідає встановленим вимогам. Чітко визначеними є об'єкт і предмет дослідження, зокрема об'єктом є суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності органів судової влади, а предметом – загальнотеоретичні аспекти судової правотворчості. Структура та зміст дисертації свідчать про те, що автор досягнув визначеної мети дослідження і виконав поставлені завдання. Дисертація О.Я. Соломонюка характеризується системним підходом до предмета наукового пошуку.

Кваліфікаційна праця містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять

підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 264 сторінки. Список використаних джерел розміщено на 22 сторінках й налічує 216 найменувань.

Анотація у стислій формі містить основні тези дисертаційного дослідження, викладена українською та англійською мовами.

Структура дисертації дозволила автору повною мірою охопити предмет дисертаційного дослідження. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне та повне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

У **вступі** здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо їх впровадження та апробації.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні та історико-правові основи дослідження судової правотворчості»** проаналізовано динаміку розвитку судової правотворчості у світовому масштабі та розглянуто вплив змін у політичному, соціальному і технологічному середовищах на вказаний процес. Систематизовано історіографію проблематики судової правотворчості, визначено основні методи та інструменти для її вивчення. Додатково досліджено, які фактори впливають на формування нових правових норм та адаптацію існуючих у різних правових системах.

У **розділі 2 «Загальнотеоретична характеристика судової правотворчості»** охарактеризовано поняття, ознаки та види судової правотворчості. Сформульовано власне визначення судової правотворчості, розкрито її ключові ознаки та проведено детальну класифікацію видів судової правотворчості. Узагальнено основні напрями діяльності та функції судової правотворчості. Також проаналізовано особливості судових правотворчих актів як елемента судової правотворчості.

У розділі 3 «Судова правотворчість у сучасних правових системах і перспективи її розвитку в Україні» досліджено судову правотворчість у правових системах англо-американської та романо-германської правових сімей. Охарактеризовано існуючі та потенційні проблеми, а також перспективи розвитку судової правотворчості в Україні. Виокремлено інноваційні технології, запроваджені у провідних країнах світу, що стосуються судової правотворчості.

Після кожного розділу і дисертації загалом сформульовано висновки, у яких висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності. Таким чином, дисертація О.Я. Соломонюка відповідає наявним вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують поставлені в роботі завдання.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація О.Я. Соломонюка є оригінальною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Надаючи загальну позитивну оцінку підготовленій праці, варто зазначити, що рецензоване дисертаційне дослідження, як і будь-який науковий пошук, поряд з позитивними висновками та пропозиціями не позбавлене певних дискусійних положень, що потребують уточнення та врахування під час публічного захисту та подальших наукових досліджень.

1. У роботі здобувач зазначає, що «вивчення уявлень про судову правотворчість дозволяє наголосити на недоліках практичної сторони правотворчої діяльності та звернути увагу судів на прогалини чи колізії, що в кінцевому результаті дозволить оновити правове регулювання, подолати недоліки законодавства, підвищити ефективність правового регулювання, а також виокремити методологічні основи для реалізації та обґрунтування концептуальних положень щодо вдосконалення механізму здійснення

судової правотворчості» (с. 46). Вдосконалення норм законодавства традиційно відбувається шляхом прийняття нормативно-правових актів уповноваженим суб'єктом, тому при публічному захисті хотілося б, щоб дисертант пояснив, яким саме чином судова правотворчість впливає на вдосконалення норм законодавства та більш детально охарактеризував форми впливу.

2. У науковій роботі автор відмічає, що «судова практика і правовий звичай є найдавнішим джерелом судової правотворчості в європейських правових системах і займають важливе місце в системі джерел права. Відношення згаданих вище джерел до рішень міжнародних судових органів, судової практики є невизначеним і неоднозначним. У фахівців із цього приводу виникають розбіжності – від повного заперечення визнання правотворчої функції міжнародних судових органів і до визнання їх в якості безумовного джерела права» (с. 193–194). Проте це положення потребує більш детального обґрунтування, оскільки з тексту дисертаційного дослідження не повністю зрозуміло, яке ставлення автора до правотворчої функції міжнародних судових органів (як джерела права) та як впливають правотворчі функції міжнародних судових органів на судову практику в системі національного правосуддя.

3. Дисертант здійснив аналіз зарубіжного досвіду впливу і застосування інноваційних технологій судової правотворчості та виокремив, які прояви технологій запроваджені в Україні. Ця точка зору є обґрунтованою, особливо враховуючи значну специфіку реалізації судової правотворчості в Україні. Кожна країна має свою унікальну ідентичність, яка визначається її історією, правовою системою та іншими чинниками. З метою всебічного осмислення цього питання хотілося б дізнатися, позитивний досвід яких провідних країн, де запроваджено інноваційні технології, є найбільш прийнятними для України.

Разом з тим, зазначені зауваження у своїй більшості є дискусійними або носять рекомендаційний і уточнюючий характер, спрямовані на

стимулювання подальших авторських наукових пошуків, не зменшують належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація О.Я. Соломонюка на тему: «Судова правотворчість: загальнотеоретичне дослідження», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що відзначаються новизною та за своїм змістом відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Соломонюк Олександр Ярославович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право зі спеціальності 081 – Право.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

Андрій ОСАУЛЕНКО

